

Document Version

Final published version

Citation (APA)

Zijlstra, H. (2002). De Rijksverzekeringsbank in Amsterdam. *Monumenten en Landschappen*, 23(6), 18-21.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

In case the licence states "Dutch Copyright Act (Article 25fa)", this publication was made available Green Open Access via the TU Delft Institutional Repository pursuant to Dutch Copyright Act (Article 25fa, the Taverne amendment). This provision does not affect copyright ownership.
Unless copyright is transferred by contract or statute, it remains with the copyright holder.

Sharing and reuse

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

MONUMENTEN

Monumenten is een uitgave van Top/Com i.s.m. de Stichting Monumenten

Redactie: Jacques Akerboom, Eric Kolen, drs. Carla Rogge, drs. Meindert Stokroos, Rienk Terpstra.
M.m.v. Joop Hofmeijer.

Redactieadres: Postbus 1, 5430 AA Cuijk
Internet: www.monumenten.com
E-mail: info@monumenten.com

Redactie-adviesraad: H. van Essen, W. Groen, mr. G.W. van Herwaarden, dr. ir. C.S.T.J. Huijts, prof. dr. ir. C.L. Temminck Groll, drs. A.G. Schulte.

Regiocorrespondenten:

Groningen: Corrie Boer, *Groningen Fryslân:* Dick Bloemhof, *Leeuwarden Drenthe:* Olaf Ryers, *Assen Overijssel:* J.T. Theunissen, *Zwolle Gelderland:* K. Boeder, *Ede Flevoland:* C. Leech, *Lelystad Utrecht:* G. van Baaren, *Austerlitz Noord-Holland:* J. van der Veen, *Purmerend Zuid-Holland:* ir. F. v. Aart, *Leidschendam, ir. P. Drijver, Den Haag Zeeland:* drs. B. Sens, *Middelburg Noord Brabant:* N.L.M. Drijvers, *Oisterwijk Limburg:* C. Eggen, *Roermond Amsterdam:* M.Fritz, *Bussum.*

Administratie: Postbus 1, 5430 AA Cuijk, tel. 0485-312677, fax 0485-322944

Advertentiewerving: Retra Publiciteits-Service BV, Postbus 333, 2040 AH Zandvoort, tel. 023-5718480, fax 023-5716002, E-mail: tonny@retra.nl

Druk: Hassink Drukkers, Haaksbergen
Vormgeving en opmaak:
Rieky van der Putten, Venray

Abonnementen: Jaarabonnement € 42,50, incl. BTW Losse nummers € 4,50, incl. BTW, excl. verzendkosten. Opgave abonnementen aan: Postbus 1, 5430 AA Cuijk. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Opzegging: schriftelijk twee maanden voor afloop van de abonnementsperiode. Monumenten verschijnt ten minste 9 x per jaar. Bedrijfsreportages en advertenties vallen niet onder de verantwoording van de redactie. Overname van artikelen of gedeelten daarvan is na toestemming van de redactie toegestaan met bronvermelding; gaarne toezending van 2 exemplaren aan de redactie van Monumenten. ISSN nr. 1382-5054

Foto voorpagina: Tuschinski theater, Amsterdam.
Foto: Ernest Annyas Fotografie, Amsterdam

Enkhuizen, al meer dan 600 jaar bij de tijd

Met 350 rijksmonumenten, 250 stedelijke monumenten en een behouden gebleven inrichtingsstructuur mag Enkhuizen met recht een monumentale stad worden genoemd. Aan deze stad wordt in het voorliggende nummer van Monumenten extra aandacht besteed. Maar er komt deze maand in Monumenten nog een keur aan andere interessante onderwerpen aan de orde. Om enkele voorbeelden te noemen: het onlangs gerestaureerde Tuschinski theater in Amsterdam, de stadswallen van Gorinchem, de herbestemming van een waterpompstation in Sittard, de Amsterdamse Rijksverzekeringsbank, glas-in-lood en siersmeedwerk. Genoeg om u wederom kennis te laten maken met een aantal aspecten van onze monumentenzorg

ENKHUIZEN

Al meer dan 600 jaar bij de tijd

4 Bioscooptheater Pathé-Tuschinski: een weldadig bad in een wereld van droom, legende en werkelijkheid door Eric Kolen 9 Beroemde stadswallen vestingstad Gorinchem hersteld door Richard van Valkengoed 10 Gebouw en ambachtelijk hekwerk vormen eenheid door Eric Kolen 13 Herbestemming gerestaureerd waterpompstation Sittard 14 Bedrijfsreportage GBB	17 Ridderikhoffpanden Hoorn gerestaureerd 18 De Rijksverzekeringsbank Amsterdam door ir. Hielkje Zijlstra 22 Glas-in-lood ramen van St. Jan kunnen er weer tegen door Eric Kolen 26 Boeken over monumenten 27 Tentoonstellingen - De smaak van Cuypers. De eetzaal in kasteel De Haar, Rotterdam - Amsterdam - Azië - Amsterdam. De Stad en de VOC, Amsterdam 28 Bedrijfsreportage Rombout 29 Nieuws over monumenten

KATERN ENKHUIZEN

Al meer dan 600 jaar bij de tijd

De Rijksverzekeringsbank Amsterdam

IR. HIELKJE ZIJLSTRA

Staan op de monumentale brug over de Amstel nabij de Josef Israëlskade zie je in de verte het 'Trotsche schip van Staat': de Rijksverzekeringsbank van architect Roosenburg liggen. Vanuit deze positie gezien een slanke toren van 6 bouwlagen waarin hoge verticale vensters door helder wit worden omlijst, geplaatst op een dan nog voor het oog onzichtbare cirkelvormige onderbouw. De voormalige Rijksverzekeringsbank, op dit moment in gebruik als kantoor, staat op de nominatie om als Rijksmonument aangewezen te worden.

Zicht vanaf de brug over het Amstelkanaal op de voormalige Rijksverzekeringsbank.

Foto: auteur

De architect

Ir. Dirk Roosenburg werd in 1887 geboren in Den Haag. Van 1913 tot 1915 werkte hij op het bureau van H.P. Berlage en vanaf 1916 had hij zijn eigen bureau in Den Haag. Hij ontwikkelde zich als een architect die voor zijn gebouwen functionele, vanuit het programma van eisen gedicteerde plattegronden ontwierp, waarbij in de uiterlijke verbeelding veelal traditionele en expressionistische elementen worden toegepast. Roosenburg streefde een intergratie na van architectuur en techniek. De werkwijze van het architectenbureau van Roosenburg was zo dat er van een gebouw alles werd uitgetekend zodat

Langsgevel oorspronkelijke situatie. Foto: Liag Architecten.

er van een beheersbaar en controleerbaar bouwproces sprake kon zijn, waarbij de rol van de opzichter in dienst van de architect, essentieel was.

De opdracht

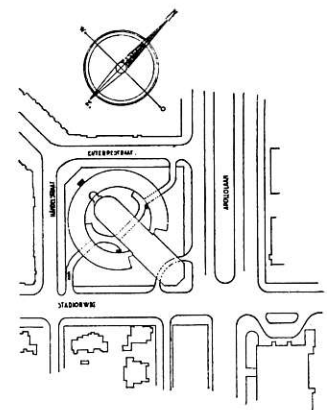
Dirk Roosenburg kreeg op 15 mei 1935 de opdracht voor het ontwerpen van de Rijksverzekeringsbank in Amsterdam. 'De Bank' was in 1901 ontstaan met de invoering van de arbeidsongevallenverzekeringswet en was ondergebracht in verschillende grachtenpanden in de Amsterdamse binnenstad. De laatste locatie aan de Pieter de Hoochstraat, een noodgebouw voor 10 jaar, kon letterlijk de belasting niet meer aan.

Het nieuwe gebouw zou huisvesting moeten bieden aan: 600 ambtenaren en 47.000.000 rentekaarten. Als locatie was het oog gevallen op een kavel in Amsterdam Zuid.

De stedenbouwkundige situatie

De locatie die Berlage uiteindelijk koos in zijn plan van 1918 voor Amsterdam Zuid lag het achter het

oorspronkelijk geplande Kunstenaars-huis. De vierkante locatie lag diagonaal in het stedelijk weefsel van het stedenbouwkundig plan en over de diagonaal gezien noord-zuid georiënteerd. Pas in de schetsen van Berlage in 1925 voor het kantoor van de Rijksverzekeringsbank werd de huidige locatie van de bank zichtbaar, hierbij schreef hij: 'Voorstel voor de situatie van de Rijksverzekeringsbank in verband met een eenigzins gewijzigde omgeving.'

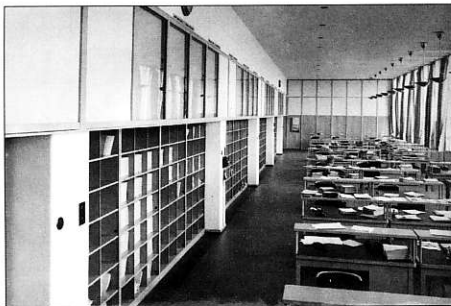
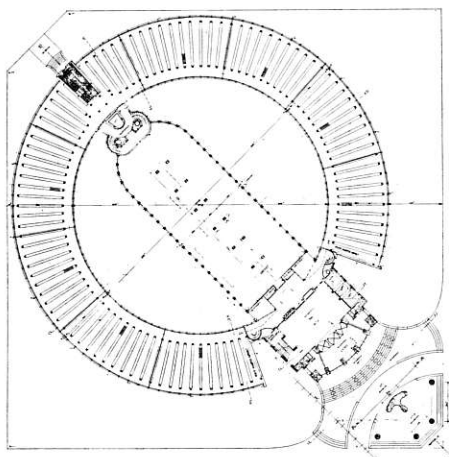
Stedenbouwkundige situatie, uit Bouwkundig Weekblad 58 (1937) 14

Het bouwvolume, exterieur

De opbouw van het volume van het gebouw werd voornamelijk door de beide te huisvesten functies bepaald. De kantoren voor de ambtenaren werden in een schijfvormig volume ondergebracht van 41 meter hoogte. Deze hoogbouw werd diagonaal op de kavel geplaatst, waardoor er zo min mogelijk schaduw zou vallen op de omliggende bebouwing. De rentekaarten kwamen vervolgens terecht in een cirkelvormige gebouw van 9 meter hoogte dat in organisatie en plattegrond bepaald werd door "de Adressograph", het transportsysteem voor de rentekaarten en door de maximale afmetingen van de bouwlocatie.

De koppeling tussen de beide delen van het gebouw werd tot stand gebracht door het verticale transport, centraal in het gebouw te leggen. Deze verticale kern werd gevormd door: de van daglicht voorziene personenliften; de boekenliften; een archiefpaternoster; de ruime trappen en de leidingschachten. Door de voorbouw van de kantorenschijf één verdieping op te tillen en op poten te zetten ontstond een overdekte ingang waarbij men direct diep het gebouw in kon komen en waarbij de hal aan de kern kwam te liggen. Het gebouw kan dan ook in plaats van een omsluiting van ruimte gezien worden als een als een kern die zich naar alle zijden heeft ontwikkeld. Als bekroning op het gebouw werden de uitlopen van liften, de schoorstenen, de kantine en het ventilatorhuis gebruikt. Een opvallend element aan de gevel was de, nog steeds prima functioneerde rail voor de glazenwassersgondel. Deze installatie werd hier voor het eerst toegepast in Nederland, naar Amerikaans voorbeeld.

Plattegrond beganegrond, uit *Bouwkundig Weekblad* 58 (1937) 14

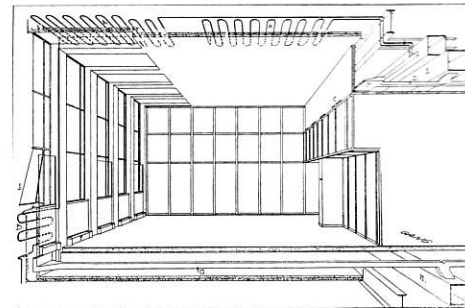
Oorspronkelijk interieur van kantoorverdieping.
Foto: Liag Architecten.

De verdiepingshoogte in relatie tot de klimaatinstallaties

Het uitgangspunt om lichte kantoorvertrekken te maken, werd gerealiseerd door een verdiepingshoogte van 4,95 meter toe te passen. Aan de gevel liep de vrijhoogte zelfs op tot 4,50 meter. In het midden, een gangzone, werd een centrale leidingszone geprojecteerd in een koof zodat daar de vrije hoogte tot 3,25 meter terugliep. De toegepaste plafond/stralingsverwarming maakte een relatief dunne dikte van vloer + plafond mogelijk omdat de verwarmingsplaten direct onder de eigenlijke verdiepingvloer werden aangebracht.

Roosenburg overtuigde zijn opdrachtgever om dit ongebruikelijke systeem toe te passen met behulp van gedetailleerde exploitatieberekeningen en met de argumentatie dat het systeem in een aangename en gelijkmatiger verdeelde warmte voorzorg en dat het een hygiënische oplossing was. Het systeem bood naast verwarming ook de mogelijkheid om in de zomer als koeling te functioneren.

De toegepaste verdiepingshoogte bood de architect de ruimte in het, centraal gelegen trappenhuis, op het tussenbordes van de trappen, extra toiletgroepen en voorzieningen te plaatsen.

Principe doorsnede van Copius Peereboom, uit *Geneeskundig Tijdschrift der Rijksverzekeringbank* 25 (1940) 3.

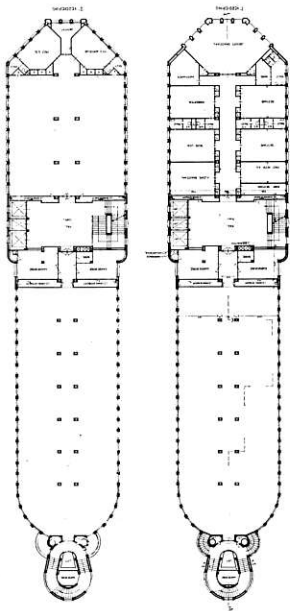
Licht en lucht

Bij het oorspronkelijke beeld van de kantoorruimten was de grote hoeveelheid daglicht die de vertrekken binnenkwam van groot belang. In de gevels waren stalen puien geplaatst van 3,50 meter hoogte met enkel glas. Aan de binnenzijde werd boven de borstwering een voorzetraam geplaatst, een zogenaamde 'deflector', waardoor er minder last zou ontstaan van tocht.

Voor de gevels op de zuidzijde van het gebouw werd een geïntegreerd zonweringssysteem ontworpen en bij te veel daglicht konden er gordijnen worden gesloten. De oorspronkelijk in de kantoren toegepaste verlichtingsarmaturen, ontworpen door Philips in 1937, waren schaalvormig en zorgden voor een indirecte verlichting.

Aanzicht achterzijde.
Foto: Liag Architecten.

Plattegronden van de verdiepingen, uit *Bouwkundig Weekblad* 58 (1937) 14

Drager - inbouw

De basisindeling van de kantoorverdiepingen werd ontworpen volgens de typologie van een middengang. De plafonds waren vlak en glad en de voorzieningen voor verwarming en ventilatie waren per traveemaat van 90 cm aangebracht, zodat er op iedere 90 cm een wand geplaatst kan worden. De diepte van de kantoor-schijf is in de voorbouw 20 meter en in de achterbouw 18 meter. Dit is een maat, die ook bij een hedendaagse kantoorindeling, voldoende ruimte biedt om bij een schakeling van vertrekken aan de gevel, een ruime middenzone te creëren met verschillende mogelijkheden.

Voor de Rijksverzekeringsbank werd een systeem van verplaatsbare binnenwanden ontworpen met verschillende mogelijkheden voor de invulling.

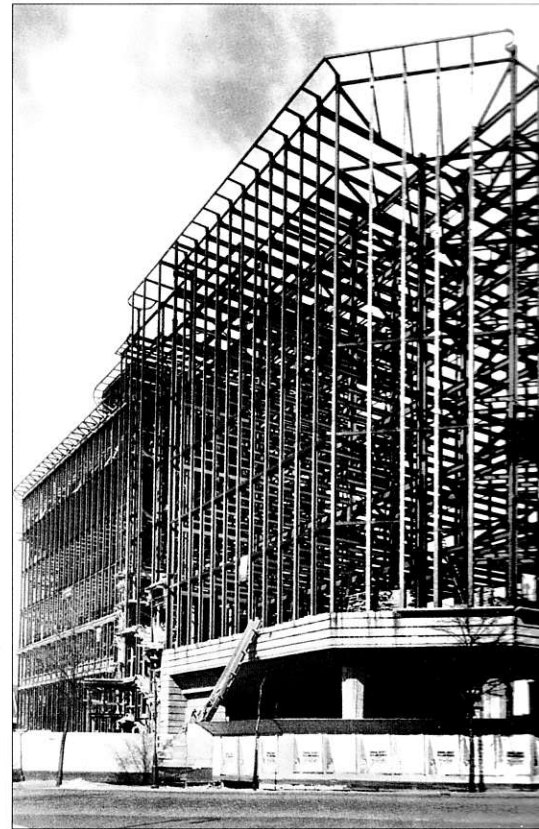
In het tweede, ringvormige, bouwdeel voor de opslag van de rentekaarten werd van een geïntegreerd systeem uitgegaan voor de draagconstructie en de opslagvoorziening voor de kaarten. De slanke stalen kolommen die als hoofdconstructie dienst deden, vormden eveneens de zijwanden van de kasten en ze droegen de twee roostervloeren. Bij de renovatie in 1993 leidde dit tot een eenvoudige afweging om de gehele ring af te breken om de bouw van een parkeergarage eronder mogelijk te maken. De ring werd daarna weer opgebouwd volgens authentiek gevelbeeld, maar wel met een aangepaste draagstructuur van beton die een flexibele (kantoor)indeling mogelijk maakte.

De draagstructuur van de hoogbouw bestaat nog wel steeds uit de oorspronkelijke staalconstructie die via momentvaste verbindingen gekoppeld is aan de betonnen kelderderdieping.

Wijzigingen door de tijd heen

In 1968 werd gevreesd dat door inwatering via de gevel de stalen constructie zou gaan roesten. De oplossing werd gevonden in een nieuwe gevelbekleding van gladde natuursteenplaten van Travertin, die werden aangebracht zonder rekening te houden met het oorspronkelijke ontwerp van de gevels. In hetzelfde jaar werd de uitbreiding van het restaurant uitgevoerd op het dak en vervielen de beide woningen ten bate van bedrijfsruimte. De oorspronkelijke verlichtingsarmaturen waren al in 1968 verwijderd en in 1993 volgden de klimaatinstallaties. De oorspronkelijke verwarmingsinstallatie functioneerde in 1991 nog prima. Het rendement was hoog, maar door condensatie van de afvoergassen in de lange schoorstenen moesten deze een paar maal opnieuw worden opgemetseld. De nieuwe installatie in 1993 bracht, met zich mee dat er in de kantoren een verlaagd plafond werd aangebracht op 1,50 meter afstand van het oorspronkelijke. De gemeente Amsterdam stemde hier destijds mee in, 'er werden geen monumentale waarden geschaad'. Toen de installaties worden

Oorspronkelijke voorgevel, waarin het reliëf duidelijk te zien is. Foto: Liag Architecten.

Het staalskelet in aanbouw, uit *De Vries Robbé & Co* 1881-1956, Gorinchem 1956.

vernieuwd kon de beglazing niet achterblijven. De originele gevelpuien in de gevels werden allemaal vervangen door een aluminium beglazingssysteem van slanke profielen met isolatieglas. De kozijn- en raamprofielen van staal waren niet aangetast en zijn alleen om redenen van comfort vervangen. Helaas zijn de ingrepen aan het interieur in 1993 niet alleen beperkt gebleven tot "het inbouwpakket". Er is een extra trapenhuis gemaakt in de voorbouw met vides, die weer dicht gelegd zijn met glas in verband met de eisen voor brand en geluid. De sfeer van het nieuwe interieur is donker en zwaar. Op dit moment worden er plannen gemaakt voor een nieuw interieur, uit te voeren in 2002. Ik zou adviseren om daarbij de kwaliteiten van het oorspronkelijke gebouw als uitgangspunt te nemen waarbij het mogelijk is de ruimtelijke, lichte en luchtige sfeer weer te laten herleven. ■

Ir. Hielkje Zijlstra (1962 Leeuwarden) is in 1987 afgestudeerd als bouwkundig ingenieur en was tot 2000 werkzaam als architect. Nu is zij werkzaam aan de Technische Universiteit Delft, Faculteit der Bouwkunde, bij de leerstoel Bouwconstructieve Integratie en Coördinatie.